

Отримано: 28.01.2021 р.

Прорецензовано: 05.02.2022 р.

Прийнято до друку: 09.02.2022 р.

e-mail: volodymyr.marchuk@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2022-33-23-29

Марчук В. Вплив польсько-радянського кордону на економіку Волинського воєводства в 1921–1939 роках. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2022. Вип. 33. С. 23–29.

УДК 94(477+438) «1921–1939»

Володимир Марчук

ВПЛИВ ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОГО КОРДОНУ НА ЕКОНОМІКУ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В 1921–1939 РОКАХ

У статті зроблено спробу окреслити вплив польсько-радянського кордону на економіку Волинського воєводства в міжвоєнне двадцятиліття. Встановлено, що в період 1921–1924 рр. економіка краю значно піднялася завдяки торгівлі з Радянською Україною. Проте в наступний період 1925–1939 рр. торговельні контакти Волинського воєводства з СРСР звелися до мінімуму. Укріплення кордону силами Корпусу охорони пограниччя фактично ізолювало Волинь від будь-яких контактів із радянською стороною, тим самим унеможлививши використання фактору кордону для економічного розвитку Волинського воєводства.

Ключові слова: Волинське воєводство, польсько-радянський кордон, міжвоєнний період, економічний розвиток, торгівля.

Volodymyr Marchuk

THE INFLUENCE OF THE POLISH-SOVIET BORDER ON THE ECONOMY OF VOLYN' VOIVODESHIP IN 1921-1939

The article attempts to outline the impact of the Polish-Soviet border on the economy of Volyn' Voivodeship in the interwar twentieth century. The settlement of political and economic relations between Poland and the USSR had a negative impact on the possibility of economic development in the Volyn' region while focusing on the markets of the USSR. It is established that in the period of 1921-1924 the economy of the region benefited from trade with Soviet Ukraine. During this period, illegal trade flourished in the territories adjacent to the border, which had a positive impact on the economy of the province. However, in the following period of 1925-1939, trade contacts between the Volyn' Voivodeship and the USSR were reduced to a minimum. The geographical location of the Volyn' Voivodeship on the border with the USSR and the economic potential of the region remained virtually untapped in favor of economic development. The strengthening of the border by the Border Guard Corps effectively isolated Volhynia from any contact with the Soviet side, thus making it impossible to use the existence of the border for the economic development of Volyn' Voivodeship. Instead, the second period of 1925-1939 was characterized by the de facto complete elimination of border trade and the closure of the Polish-Soviet border.

Key words: Volyn' Voivodeship, Polish-Soviet border, interwar period, economic development, trade.

У сучасній історичній науці все більшої актуальності набувають дослідження минулого різних регіонів нашої держави. Міжвоєнна Волинь привертала і привертає увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Однак проблема впливу польсько-радянського кордону на економічний розвиток Волині лише частково висвітлена у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Зокрема, цієї тематики у своїх працях торкалися Р. Оксенюк [12], Г. Ковальчак [8], В. Литвинюк [9], Т. Никитюк [10], Г. Домнічак [16] та А. Чухрита [15]. Зазначена стаття поєднує їхні наукові напрацювання зі значною кількістю вперше введених до наукового обігу архівних джерел.

У статті намагатимемося проаналізувати вплив польсько-радянського кордону на економіку Волинського воєводства у міжвоєнний період.

У міжвоєнне двадцятиліття територія Волині в силу історичних обставин опинилася в складі двох різних держав. Після Першої світової війни відбулися зміни в політичній підпорядкованості теренів колишньої Волинської губернії. Зокрема, законом від 4 лютого 1921 р., на підставі польсько-радянського перемир'я від 12 жовтня 1920 р., частину її території було поділено та включено до складу новоутворених Волинського та Поліського воєводств відродженої Польської держави [19]. За умова-

ми Ризького мирного договору 1921 р. радянська сторона визнавала за Польщею входження в її межі волинських земель [7, с. 619-621].

До складу Волинського воєводства увійшла лише західна частина території колишньої Волинської губернії, а території деяких повітів опинилися в складі обох держав. До складу Волинського воєводства повністю увійшли Володимирський, Дубенський, Ковельський та Луцький повіти. Так, з 14 волостей Острозького повіту до складу УСРР повністю увійшли Плужанська, Перерослівська, Уніївська, Ляховецька та Семенівські волості. У свою чергу, до Волинського воєводства повністю увійшли Бугринська, Гошанська, Здовбицька, Сіянецька (до УСРР з цієї волості відійшли лише два поселення: чеська колонія Дідова Гора та німецька колонія Мощанівка (Грюнталь)) волості, 6 із 12 поселень Довжківської (до Волинського воєводства увійшли села Дуліби, Крилів, Майків, Пашки, Черниця та хутір Лідавка; до УСРР – містечко Киликіїв, села Довжки, Клепачі, Красносілка, Плоска та Малий Скнит), 19 з 31 поселення Кунівської та 36 із 39 поселень Хорівської (до УСРР відійшли села Півнева Гора, Чорновода та Дорогоща) волостей, по три населені пункти Ганнопільської (хутір Борщівка, села Глибочок та Жаврів) та Кривинської (хутір Глибочок, колонія Козелок та село Вельбівно) волостей, що склало близько 47% колишнього повіту. До складу Волинського воєводства також увійшли 93% колишнього Кременецького повіту, за винятком Святецької (окрім сіл Гриньки, Козачки, Осняки) та східної частини Ямпільської (окрім сіл Грибова, Загірці, Краснолука, Михайлівка, Юсківці) волостей, «відрізаних» кордоном на бік Радянської України та включених до Старокостянтинівського повіту; 99% Ровенського повіту (окрім Селищенської волості); 10% Овруцького повіту майже уся Кисорицька волость (без сіл Калинівка та Майдан), з Юрівської волості (села Біловіж, Дубно, Кам'яне, Купель, Мушні, Обсіч), з Олевської волості села Будки Сновидовицькі, Дерть, Залав'я, Остки, Сновидовичі) та Корецька волость зі складу Новоград-Волинського повіту [1, с. 30-31].

Власне саме існування польсько-радянського кордону безсумнівно впливало на економіку Волинського воєводства, яке втратило не тільки давній, передвоєнний внутрішній регіональний ринок, але також і можливість постачати продукцію вглиб СРСР. Перед Першою світовою війною з Волині на загальноросійський ринок постачали значні об'єми продукції. На першому місці були товари сільськогосподарського виробництва, наприклад, гречка, хміль, пшеничне борошно, цукор тощо, а серед промислових виробів – цемент, експортували й сировину – камінь та ліс. Розширення у цей час залізничної інфраструктури дало поштовх до активізації видобутку будівельного каменю, граніту та базальту. Частина з видобутого використовували для будівництва залізничних шляхів, а пізніше налагодили вивезення значних обсягів за межі губернії. Так, лише у 1913 р. з Волинської губернії було експортовано гречки на суму 985 721 руб., проса – 861 865 руб., гороху – 602 964 руб., хмелю – 974 129 руб., насіння конюшини – 1 324 887 руб., яєць – 9 799 298 руб., цукру-піску – 1 499 503 руб., щетини – 1 767 880 руб., інших товарів більш як на 6 220 тис. руб. Загальна вартість експортованих із Волині товарів становила понад 29 млн руб. [10, с. 50-51]. Одним із значних центрів волинської торгівлі, окрім Рівного, було місто Дубно, яке стало центром торгівлі волинським хмелем і тим самим приваблювало купців з інших міст, зокрема Бродів і Львова.

Волинський край не оминула трагедія Першої світової війни. Її територія стала ареною запеклих боїв, зокрема тут проходила лінія фронту в 1914–1917 рр. Зазнала Волинь втрат і внаслідок подій визвольних змагань 1917–1920-х років та польсько-більшовицької війни 1920 р. Цілком зрозуміло, що економіці краю було завдано значних збитків. Вищезазначені конфлікти призвели до розриву давніх господарських зв'язків, які пов'язували обидві частини Волині, а в майбутньому Волинське воєводство з підрадянськими українськими землями.

Після 1921 р. можливість налагодження господарських контактів між Волинським воєводством і Радянською Україною залежала від багатьох факторів, головним чином від політичного клімату у стосунках між Другою Річчю Посполитою і більшовиками. Негативним чинником, який впливав на відносини між обома сторонами, була більшовицька пропаганда комуністичних ідей і радянського устрою на території Волинського воєводства. Безпосередній вплив на економіку краю мав прикордонний статус Волинського воєводства з усіма випливаючими з цього наслідками. Водночас поява кордону спричинила появу таких явищ, як контрабанда товарів і діяльність партизанських загонів, інспірованих більшовиками. Певний вплив на економіку Волинського воєводства мала діяльність II відділу Генерального штабу Війська Польського, який займався, зокрема, контррозвідкою і тиловою диверсією. УВ багатьох випадках реалізація певних інвестиційних проектів на території воєводства була тісно пов'язана з військовими чинниками, наприклад, розбудова мережі доріг. З появою у

1924 р. Корпусу охорони пограниччя посилилася охорона кордону, що призвело до повної ліквідації легальної торгівлі через волинську ділянку східного кордону. По усій довжині волинської ділянки кордон торгівля велася лише через залізничну станцію Здолбунів, а на всіх інших кордонних переходах (Корець, Остріг та ін.) був дозволений перетин людей без товарів.

Можливість нормалізації політичних і економічних відносин на східному кордоні з'явилася одразу після закінчення Першої світової і польсько-більшовицької воєн. Восени 1920 р. було укладено прелімінарний договір між воюючими сторонами, що дало підстави утворити два щільні кордони. Перший із них проходив по лінії, зафіксованій перемир'ям, і називався кордон головного командування (Kordon graniczny Naczelnego Dowództwa). Він був укомплектований контрольними пунктами і польовою кордонною жандармерією підсиленою фронтовими військовими підрозділами. Другий кордон належав до компетенції міністерства військових справ (Kordon Ministerstwa Spraw Wojskowych). Охорона кордону мала здійснюватися шляхом кінного патрулювання відрізків кордону між контрольними пунктами. З цією метою головне командування мало надати відповідну кількість кінних військових, яких без дозволу головного командування не можна було залучати до виконання якихось інших завдань. Цей кордон мав відігравати головну роль і завдання в руслі виконання політичних, торговельних, ветеринарних та санітарних приписів. До завдань, які покладалася на міністерство військових справ, зокрема, відносилися: відмежування території Другої Речі Посполитої від зони військового конфлікту; запобігати втечам дезертирів із фронту вглиб держави; полегшити контроль за рухом товарів і людей між східними воєнними теренами та іншими частинами держави; запобігати проникненню зі Сходу до Центральної Польщі інфекційних хвороб людей та тварин. Кордон головного командування на території Волині проходив через місцевості: з півдня на північ: Окопи, лінія по р. Збруч, Щаснівка, Білозерка, Ланівці, Сосновка, р. Вілія, через Остріг до Горині, Мощаниця, Майків, Даничів, Велика Клецька до р. Случ, далі вздовж р. Случ до Сарн, звідти вздовж залізничної колії до Лунінця [3, арк. 5]. Проте з появою КОП зазнав зміцнення т.зв. «санітарний кордон» і ущільнення кордон із СРСР. Згаданий «санітарний кордон» був надзвичайно важливим для Волинського воєводства, яке чи не найбільше наражалося на появу тут інфекційних хвороб серед домашніх тварин, завезених із території Радянської України. Було це пов'язане з тим, що через територію Другої Речі Посполитої відбувався транзит худоби з Радянської України до держав Західної Європи. Зокрема, худоба переганялася до станції Здолбунів, де оглядалася ветеринарним лікарем, після чого вантажилася у вагони і відправлялася до місця призначення. Так, наприклад, у травні 1922 р. громадянин Бельгії Юзеф Фонгле перевозив із Радянської України до Бельгії 2 000 коней [5, арк. 43-44]. Станіслав Плебанський отримав дозвіл від Міністерства сільського господарства Польщі на перевезення 2 000 коней із Радянської України до Англії. Коней мали доставити з Радянської України до пунктів перетину кордону Острог, Корець, Шумськ, Ланівці, де вони мали пройти ветеринарний огляд, після чого під конвоєм за кошт власника мали бути доставлені до залізничної станції Здолбунів, а звідти відправлені до станції Гданськ із дотриманням усіх приписів [5, арк. 50].

Економіка Волинського воєводства значно розвинулася завдяки існуванню польсько-радянського кордону в 1921–1924 рр. У цей період господарські контакти краю з СРСР реалізовувалися через прикордонну торгівлю, що відбувалася в населених пунктах, розташованих поблизу кордону. До таких прибували торговці з різних місцевостей Радянської України. Жителі суміжних із кордоном місцевостей, зокрема Берездівської, Городницької, Піщівської волостей Звягельського повіту, Кривинської, Ганнопільської, Плужненської, Ляховецької волостей Заславського повіту намагалися задовільнити попит на товари першої необхідності шляхом їх купівлі в найближчих прикордонних містах Польщі. Головним чином купівлю здійснювали в таких містах, як Корець, Гоща, Остріг, Рокитне, а з часом і в селах. Справа в тому, що торговельні фірми облаштовували свої магазини в географічно вигідних місцевостях, про які мешканці Радянської України були проінформовані. Така інфраструктура значною мірою полегшувала купівлю необхідних товарів. Представники торговельних фірм для приваблення покупців із Радянської України йшли на певні хитрощі. Зокрема, вони оформляли перепустки на перетин кордону для своїх постійних клієнтів. Найбільша кількість торговельних фірм працювала у Корці, адже місто розташовувалося практично на самому кордоні. Тут, зокрема, працювали такі торговельні фірми, як «Stowarzieszenie Handlowe Wojcik i S-ka w Korcu», «Dom Handlowo-Transportowy «Agentura Wschodnia»», «Centrala agentur handlowych na Wołyniu», «Dom Handlowy «Ukraina» w Korcu», «Firma «Hurt» Eksport-Import w Korcu», «Dom Handlowy

«Ameryka» w Korcu», «Rówieński Dom Handlowy Sz. Kulikowiczera w Równem. Filja w Korcu», «Dom Handlowy Józefa Kuszella».

Головний офіс в Корці та філію в Острозі мала фірма «Dom Handlowo-Eksportowy «Poznań»», філії в Острозі, Рівному, Корці та Рокитно мала фірма «Warszawskie Powszechne Towarzystwo Handlowe Spółka z O.P. w Warszawie», фірма «Syndykat Handlowo-Transportowy T. Grzegorzewski i F. Sztayer. Spółka firmowa» мала відділи в Острозі, Корці, Майкові і Шумську [2].

Для впорядкування торговельної діяльності на кордоні в січні 1922 р. Міністерство внутрішніх справ Польщі опублікувало циркуляр із питань торгівлі з Росією. Для запобігання поширенню на східному кордоні контрабанди було запроваджено певні правила. Рух через кордон поза прикордонними пунктами, які встановлювалися МВС, припинявся. Усі раніше видані дозволи на ведення торгівлі з Росією скасовувалися. З метою полегшення торговельного обігу з Росією на прикордонні створювалися спеціальні місця для торгівлі – ярмарки. Вони мали бути ізольовані й облаштовані так, щоб гарантувати реальний контроль за особами, які прибувають і відбувають.

У прикордонній зоні, в межах Острога, на території постерунку № 16 була огорожені колючим дротом т.зв. «Hały Targowe», куди мали доступ купці з Радянської Росії [4, арк. 65зв.]. Будівлі «Hały Targowe» належали фірмі «Demat», яка здавала їх в оренду зацікавленим купцям. Тут, зокрема, мали свої склади такі торговельні фірми, як «Dom Handlowy «Kresy Wołyńskie»», «Pierwsze Polskie Towarzystwo Osadnicze», «Dom Handlowy «Mieszkowski»», «Towarzystwo Polkokres», «Dom Handlowy Szuster i Maj», «Dom Handlowo Transportowe», «Towarzystwo «Ziemianin»», «Towarzystwo «Alfa»», «Firma «Placówka»», «Firma «Polonia»», «Dom Handlowy «Wołyń»», «Dom Handlowy «Kraków»», «Dom Handlowy «Łódź»», «Dom Handlowy «Rekord»», «Dom Handlowy «Polkopodol»», «Związek Rolników Wołyńskich», «Towarzystwo «Polski Targ»», «Agentura Handlowa», «Towarzystwo Handlu i Towarowych Składów» [6, арк. 42].

Причиною торговельної активності в прикордонній смузі стали такі фактори, як близькість кордону до населених пунктів і фактична відсутність контролю прикордонної смуги до 1923 р.; запровадження нової економічної політики, що спричинила появу дрібного приватного підприємництва та вільної торгівлі в Радянській Україні; величезний дефіцит на товари першої необхідності в Радянській Україні.

Промисловий і торговельний потенціал, а також вигідне географічне розташування Волинського воєводства для контактів зі східним сусідом, польська сторона не могла використати повною мірою через закриття російського ринку для польських товарів, в тому числі й волинських. Тому однією з ключових проблем волинської економіки в другій половині 1920-х рр. стала переорієнтація ринків збуту. Відповіддю на ці виклики став вихід окремих волинських товарів і сировини на внутрішній ринок та на ринки країн Західної Європи та США.

Після того, як охорона кордону перейшла до юрисдикції КОП і як наслідок відбулося посилення прикордонної охорони, прикордонна торгівля Волинського воєводства з радянськими купцями поступово звелася нанівець. Згідно з статистикою фінансової палати Волинського воєводства станом на 1924 р. на території воєводства функціонувало 16 003 торговельні підприємства, якими було викуплено 21 862 промислових свідоцтва на право займатися торгівлею [15, s. 77]. У порівнянні з 1923 р. це становило лише 8,1% торговельних підприємств і 5,1% промислових свідоцтв. Натомість лічба платників державного промислового податку скоротилася не так суттєво, в 1923 р. – 23 638, а в 1924 р. – 22 363 [15, s. 78]. Причиною такого суттєвого скорочення торговельних закладів у згаданий період стала ліквідація більшості торговельних закладів у прикордонних селах і містечках Волинського воєводства. Загалом вони мали характер спекуляційних закладів, які орієнтувалися на покупця з Радянської України, які після низки заходів зі зміцнення кордону і стабілізації валюти призвели до занепаду цих закладів.

Ще одним фактором, який суттєво вплинув на прикордонну торгівлю у Волинському воєводстві стала позиція радянської влади, яка змінила лояльність до осіб, які займалися торгівлею з Польщею, на фактичну заборону такої. Починаючи з 1924 р. радянські купці не допускалися до кордону, а у осіб, яким вдавалося перетнути кордон, під час повернення додому закуплені в Польщі товари конфіскували. Польські прикордонники так само реквізували головним чином контрабандний товар із радянського боку, головним чином підакцизні товари. Одним із прикладів була ситуація з конфіскованими в лютому 1925 р. 95 шт. цигарок, які були відправлені до Державної фабрики тютюнових виробів у Ковелі [13, к. 33].

Безпосередні наслідки існування польсько-радянського кордону відчули і деякі промислові заклади Волинського воєводства. Яскравим прикладом такої ситуації став Корецький цукровий завод, який розташовувався в безпосередній близькості від польсько-радянського кордону. Через це він втратив основну частину бурякових плантацій, які залишилися на радянському боці. Плантації цукрових буряків розташовувалися в деяких випадках на віддалі до 40 км [14, к. 28].

Усі переваги і недоліки життя в прикордонні можна продемонструвати на прикладі прикордонного Острога. Характеризуючи господарське становище міста в 1921 р., місцеві урядовці оцінювали його як погане. Причиною такого стану речей, на їх думку, стало те, що місто розташовувалося в прикордонній смузі й на нього поширилися певні обмеження загальнодержавного характеру. Існуючі в місті підприємства завжди були орієнтовані на сировину, яку постачали зі Сходу. З появою кордону ситуація змінилася. Укладання миру призвело до пожвавлення торгівлі, а прикордонне положення міста підняло його статус у цій царині. У місті було відкрито філії поважних торговельних фірм. Станом на 26 квітня 1921 р. в Острозі функціонувало 20 великих, 150 середніх і 740 дрібних торговельних закладів [6, арк. 42]. Ущільнення кордону внаслідок діяльності КОП призвело до обмеження торгівлі й перенесення центру повіту до м. Здолбунова в 1925 р.

Наступний період охоплював 1925–1939 рр. і кардинально відрізнявся від попереднього. У цей період відбулося повне закриття кордону для прикордонного руху. Його стан охарактеризував у своєму путівнику по Волині свідок тих подій, відомий краєзнавець і популяризатор туризму Мечислав Орлович, описуючи дорогу біля прикордонного Корця, яка сполучала цю місцевість з Шепетівкою на радянському боці. Через те, що шляхом мало користувалися, він поріс травою, що стало свідченням слабкості контактів між двома державами [18, s. 249]. Водночас на цей період припадає існування офіційної торгівлі між Другою Річчю Посполитою і СРСР. Волинське воєводство мало в ній свою частку, яка, проте не була стабільною і залежала від різних факторів, і в першу чергу від потреб радянської сторони. Варто наголосити на тому, що радянські замовлення, зважаючи на кількість і вартість товарів, мали спорадичний характер. До торговельної угоди доходило зазвичай у випадку, коли в цьому була зацікавлена радянська сторона.

На території Другої Речі Посполитої функціонували радянські торговельні представництва «Совпольшторгу», які у випадку потреби купували необхідний товар. Додатково належить зазначити, що СРСР не залежав від Польщі у здійсненні транзитної торгівлі з країнами Західної Європи, а виняток становила хіба торгівля живою худобою.

У 1928–1929 рр. через польсько-радянський кордон із СРСР до Західної Європи через Польщу здійснено лише 8–10% торговельних транзакцій [15, s. 79].

Таблиця 1

Торговельний обіг між Другою Річчю Посполитою і СРСР у 1921–1938 рр.

Рік	Імпорт у тонах	% від загального імпорту в Польщу	Експорт у тонах	% від загального експорту в Польщу
1921	756	0,02	2 523	0,12
1925	78 329	2,3	30 601	0,22
1928	492 651	1,2	101 774	1,5
1933	164 534	6,98	219 675	1,69
1938	99 719	3,01	4 487	0,03

Джерело: [15, s. 79]

Згідно з даними таблиці 1 впливає, що торговельний обіг між двома державами був не значний. Свого максимуму імпорт у Польщу з СРСР досяг у 1933 р. (6,98%). Водночас ще меншим був експорт польських товарів на територію Радянського Союзу, максимум якого припадає теж на 1933 р. і становив лише 1,69%. Варто зазначити, що дані офіційної статистики не відображали справжнього стану речей, особливо, якщо говорити про статистичні дані 1921 р.

У 1925 р. розпочалася польсько-німецька митна війна, яка змусила Польщу шукати нові ринки збуту. Саме тоді польський уряд звернув увагу на сусідів, з якими склалися досить напружені відносини. У 1926 р. відбувалися перемовини з Чехословаччиною та СРСР. Однак, незважаючи на першопочаткові успіхи, в кінцевому результаті вони не принесли очікуваних сподівань. Негативний вплив на закордонну торгівлю Другої Речі Посполитої мало підвищення ввізних мит в 1928 і 1931 рр. У першій половині 1930-х рр. робилася спроба реанімувати польсько-радянські торговельні

відносини, проте польській стороні не вдалося укласти нової торговельної угоди, а всі торговельні контракти вдавалося реалізовувати завдяки спільному підприємству «Совпульторг» [17, s. 223-224]. Асортимент товарів, які купувала радянська сторона, був подібним до того, що й перед Першою світовою війною. Російська сторона вимінювала худобу і сировину на вироби польської промисловості.

Прикордонною станцією у Волинському воєводстві, через яку велася торгівля з СРСР, було село Могиляни Здолбунівського повіту. У 1928 р. через згадану станцію пройшло 22,2% товарів, відправлених у СРСР і лише 2,4% товарів, що йшли в зворотньому напрямку.

Експорт із Волинського воєводства до СРСР товарів польською державною залізницею в 1930–1934 рр. характеризувався значними коливаннями, викликаними спорадичними і невідкладними замовленнями радянської сторони. Ця проблема стосувалася всього польського експорту до СРСР, і тільки незначна частка такої торгівлі не впливала негативно на польську економіку. Інцидентальний (випадковий) характер замовлень призводив до дезорганізації роботи заводів і фабрик, які виготовляли свою продукцію для експорту в СРСР.

Радянська торговельна місія в Польщі в першій половині 1930-х рр. була зацікавлена передусім у купівлі прокату та виробів важкого машинобудування. Статистичні дані свідчать про те, що певною мірою з цих закупівель скористалося Волинське воєводство. Проте варто констатувати той факт, що експорт із Волинського воєводства був мізерним і зріс у 1931 та 1934 роках за рахунок відправлення значної кількості вагонних коліс і арматури через ст. Здолбунів. Експорт до СРСР із Волинського воєводства становив 33,2% і 8,69% від загального експорту з території воєводства. Натомість фатально виглядав експорт до СРСР у 1930 р., при загальному експорті з воєводства 137 210 т, на експорт у СРСР припадало лише 2,6 т. Подібна ситуація мала місце в 1932 і 1933 рр. [15, s. 83].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що врегулювання політично-економічних відносин між Польщею та СРСР мали негативний вплив на можливість розвитку економіки Волинського воєводства та його інфраструктури при орієнтації на ринки СРСР. У період 1921–1924 рр. у Волинському воєводстві процвітала нелегальна торгівля, яка мала позитивний вплив на економіку воєводства. Натомість другий період 1925–1939 рр. характеризувався фактично повною ліквідацією прикордонної торгівлі та закриттям польсько-радянського кордону. Географічне розташування Волинського воєводства на кордоні з СРСР і господарський потенціал краю залишилися фактично не використаними на користь розвитку економіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Административно-территориальный состав СССР на 1 июля 1925 и 1 июля 1926 в сопоставлении с довоенным делением России. Москва, 1926. 231 с.
2. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.). Ф. 30. Оп. 18. Спр. 1216. 327 арк.
3. Держархів Рівненської обл. Ф. 30. Оп. 19. Спр. 14. 13 арк.
4. Держархів Рівненської обл. Ф. 32. Оп. 1. Спр. 1254. 164 арк.
5. Держархів Рівненської обл. Ф. 204. Оп. 1. Спр. 13. 86 арк.
6. Держархів Рівненської обл. Ф. 239. Оп. 1. Спр. 1. 442 арк.
7. Документы внешней политики СССР. Москва, 1959. Т.3: 1 июля 1920 г. – 18 марта 1921 г. 724 с.
8. Ковальчук Г. Економічний розвиток західноукраїнських земель. Київ, 1988. 249 с.
9. Литвинюк В. Розвиток зовнішньої та внутрішньої торгівлі у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк, 1998. №1: Історія. С. 54-56.
10. Никитюк Т. Чинники формування інвестиційного середовища Волинського регіону у період між двома світовими війнами (20–30-і роки ХХ ст.). *Історія народного господарства та економічної думки України*. Київ, 2007. Вип. 39-40. С. 146-155.
11. Обзор Волынской губернии за 1913 год. Житомир, 1914. 106 с.
12. Оксенюк Р. Нариси історії Волині. Соціально-економічний розвиток, революційний та національно-визвольний рух трудящих (1861–1939). Львів, 1970. 276 с.
13. Archiwum Akt Nowych (AAN). Zespół Urząd Wojewódzki w Łucku. Sygn. 82. Organizacja i działalność administracji województwa, szkolnictwo, wybory, sprawy finansowe: zarządzenia, okólniki, sprawozdania, opinie, korespondencja, 1922–1939. 110 k.
14. AAN. Zespół Urząd Wojewódzki w Łucku. Sygn. 78. Organizacja i działalność administracji województwa, szkolnictwo, wybory, sprawy finansowe: zarządzenia, okólniki, sprawozdania, opinie, korespondencja, 1922–1939. 120 k.
15. Czuchryta A. Gospodarka województwa Wołyńskiego 1921–1939. Lublin, 2016. 268 s.
16. Domniczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939. Warszawa, 1992. 287 s.
17. Jabłonowski M. Z dziejów gospodarczych Polski lat 1918–1939. Warszawa, 1992. 271 s.
18. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Wołyniu. Łuck, 1929. 380 s.
19. Ustawa z dnia 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach, przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminaryjnym pokoju i rozejmie podpisanej w Rydze dnia 12 października 1920 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1921. Nr 16, poz. 93. S. 216–217.

References:

1. Kovalchak H. Ekonomichnyi rozvytok zakhidnoukrainskykh zemel. Kyiv, 1988. 249 s.
2. Lytvyniuk V. Rozvytok zovnishnoi ta vnutrishnoi torhivli u Volynskomu voievodstvi (1921–1939 rr.). Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Lutsk, 1998. №1: Istoriiia. S. 54-56.
3. Nykytiuk T. Chynnyky formuvannia investytsiinoho seredovyscha Volynskoho rehionu u period mizh dvoma svitovymy viinamy (20–30-i roky XX st.). Istoriiia narodnoho gospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy. Kyiv, 2007. Vyp. 39-40. S. 146-155.
4. Okseniuk R. Narysy istorii Volyni. Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok, revoliutsiinyi ta natsionalno-vyzvolnyi rukh trudiashchykh (1861–1939). Lviv, 1970. 276 s.
5. Czuchryta A. Gospodarka województwa Wołyńskiego 1921–1939. Lublin, 2016. 268 s.
6. Domniczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939. Warszawa, 1992. 287 s.
7. Jabłonowski M. Z dziejów gospodarczych Polski lat 1918–1939. Warszawa, 1992. 271 s.
8. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Wołyniu. Łuck: Drukarnia Państwowa w Łucku, 1929. 380 s.